

**PAKET
ZA ORGANIZACIJU AKTIVNOSTI
NA NIVOU ŠKOLE
NA TEMU NEDISKRIMINACIJA**

KONCEPTUALNI OKVIR

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje jednakost za sve.

U nastojanju da se dovede do poboljšanja položaja lica sa invaliditetom 2006. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o pravima lica sa invaliditetom. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, koju je Crna Gora ratifikovala 2009. godine, ima za cilj da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva. Konvencija se zasniva na načelima:

- 1) poštovanje urođenog dostojanstva, individualne autonomije, pravo da donose odluke o sopstvenim životima i samostalnost;
- 2) nediskriminacija;
- 3) puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života;
- 4) poštovanja različitosti i prihvatanje;
- 5) jednakost mogućnosti;
- 6) pristupačnost;
- 7) jednakost muškaraca i žena;
- 8) poštovanje razvijajućih kapaciteta dece sa smetnjama u razvoju.

U Konvenciji o pravima djeteta četiri prava su podignuta na nivo principa: nediskriminacija, pravo na život, opstanak i razvoj, učešće (participacija) u svim segmentima života koji ih se direktno tiču. Dijete, zbog potpunog i skladnog razvoja svoje ličnosti treba da odrasta u porodičnom okruženju, u atmosferi sreće, ljubavi i razumijevanja. Dijete ne bi trebalo odvajati od roditelja, osim ako to nije u najboljem interesu djeteta - na primjer, ako roditelj zlostavlja ili zanemaruje svoje dijete. Đeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo na posebnu brigu, da uživaju pun i kvalitetan život u uslovima koji olakšavaju njihovo aktivno učešće u zajednici, pomoć koja je besplatna, kada je god to moguće, i pravo na obrazovanje.

Ustav Crne Gore zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju "po bilo kom osnovu", izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu. Posebnom odredbom proglašena je jednakost svih lica pred zakonom, bez obzira na lično svojstvo.

Zakon o zabrani diskriminacije diskriminaciju definiše kao: „*svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, između ostalog i prema polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, kao i drugim ličnim svojstvima*“.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od navedenih osnova.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od navedenih osnova, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja. Diskriminacijom se smatra i podsticanje ili davanje instrukcija da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od osnova.

Posebni oblici diskriminacije su:

Uznemiravanje – predstavlja određeno ponašanje ili postupanje prema nekom licu, koje takvo ponašanje ili postupanje ne želi, a koje ima za cilj ili predstavlja povredu ličnog dostojanstva i izaziva strah, neugodnost, neprijateljstvo, poniženje ili uvrijeđenost.

Mobing - ponašanje na radnom mjestu, kojim jedno ili više lica sistematski, u trajanju, fizički i psihički zlostavlja ili ponižava drugo lice, vrijeđanjem, omalovažavanjem, uznemiravanjem i drugim aktivnostima, dovodi to lice u nejednak položaj, što ima za cilj ugrožavanje ugleda, časti, dostojanstva i integriteta, a može izazvati štetne posljedice po fizičko ili mentalno zdravlje ili dovesti u pitanje profesionalnu budućnost.

Segregacija - je svako razdvajanje lica ili grupe lica, osim u slučajevima kad je razdvajanje objektivno i opravdano, neophodno i srazmjerno.

Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom uređuje se zabrana i zaštita od diskriminacije, kao i promocija jednakosti sa drugima. Diskriminacija po osnovu invaliditeta je svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno, namjerno ili nenamjerno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na lice sa invaliditetom, zbog kojeg se licu sa invaliditetom otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim oblastima javnog i privatnog života.

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se i pozivanje, pomaganje, podsticanje ili podstrekavanje, davanje instrukcija, uznemiravanje, kao i najavljena mogućnost da određeno lice ili grupa lica sa invaliditetom budu izloženi diskriminaciji.

Ne smatraju se diskriminacijom po osnovu invaliditeta propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za jednako priznavanje, uživanje i ostvarivanje

ljudskih prava i sloboda i postizanje stvarne ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima, kao i unapređenje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva.

Diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja regulisana je Članom 21. Diskriminacijom po osnovu smetnje u razvoju, odnosno invaliditeta na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja smatra se:

1) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje izbora obrazovnog programa i upisa i pristupa i boravka u obrazovno-vaspitnoj ustanovi, u skladu sa njegovim mogućnostima;

2) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje praćenja nastave i provjere znanja, kao i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima;

3) nepreduzimanje i nesprovođenje posebnih mjera za uspostavljanje i pružanje individualizovane podrške za nesmetano praćenje nastave i provjeru znanja, kao i učešće u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima, u skladu sa zapisima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja; i

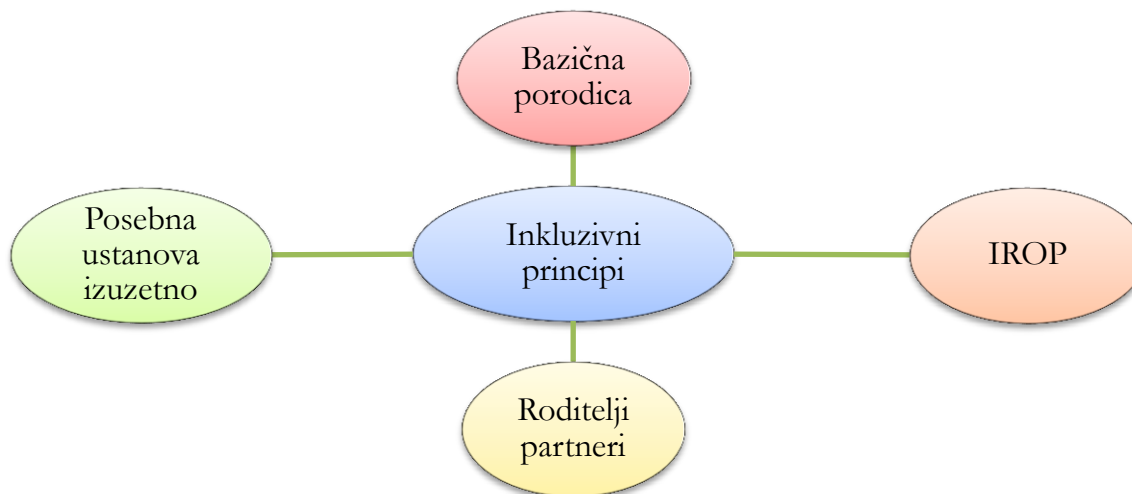
4) isključivanje iz obrazovno-vaspitne ustanove kad u istoj ili sličnoj situaciji tome ne podliježu njegovi vršnjaci.

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem škola prihvata sve učenike, smanjuje isključenosti i sve što čini život neke dece nepotrebno teškim. Opredjeljenje države Crne Gore odnosi na obezbjeđivanje jednakih šansi kroz orijentacija na inkluzivno obrazovanje.

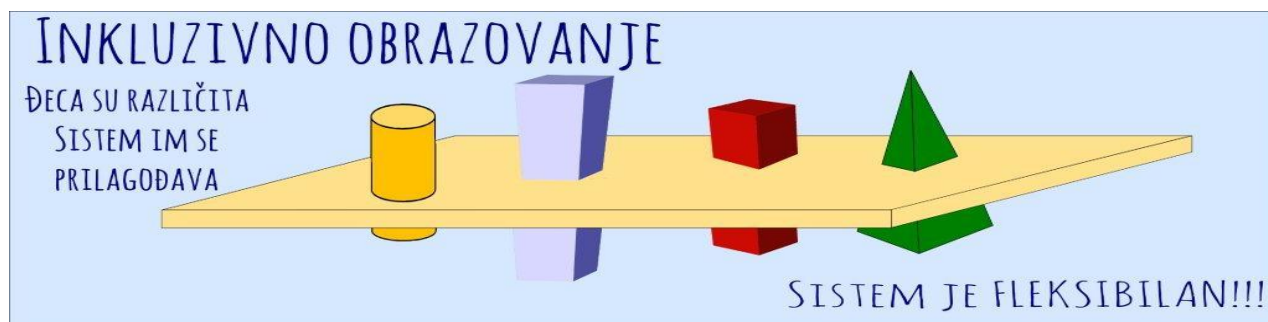

Putem ispunjenja principa jednakih mogućnosti pruža izbor u skladu s individualnim mogućnostima. Neutrališe se ili kompenzuje nejednakost, prevazilaze razlike uzrokovane faktorima koji su etički neprihvatljivi, koje dijete ne može kontrolisati (smetnja i teškoća u razvoju) i na koje ne može uticati (društvene barijere i sl).

Inkluzivni principi su:

Od devedesetih godina 20. vijeka u Crnoj Gori se uvodi inkluzivna orijentacija - đeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju **u okviru redovnih škola stiču ne samo** akademska, već i znanja i vještine potrebne za svakodnevni život. U fokusu je zabrana diskriminacije. Strategije inkluzivnog obrazovanja (2008-2013 i 2014-2018) imaju za cilj kvalitetno i dostupno obrazovanje đece u skladu s njihovim interesovanjima, mogućnostima i potrebama. Redovne škole su imperativ - prvi izbor. Akcenat je na uključivanju, podršci na svim nivoima, prilagođavanju uslova i programa, mijenjanju stavova kroz interakciju i zajednički život. Za dijete se radi Individualni razvojno-obrazovni program (IROP).

Polazište je socijalni i model ljudskih prava: akcenat je na preprekama i barijerama u okruženju, a ne smetnji koja je đetetova razvojna ili trenutna karakteristika.

Medicinski model		Socijalni i model ljudskih prava
Kategorizacija, dijagnoza, posljedice, oštećenja osnov za donošenje odluka	▶	Individualne potrebe, postojeće vještine i očuvani potencijali polazište za odluka
Posljedica – izdvajanje iz prirodnog okruženja	▶	Rezultat - đeca i njihove porodice odlučuju o sebi

Strategija inkluzivnog obrazovanja (2014-2018) ima za cilj da deci s posebnim obrazovnim potrebama omogući pristup obrazovanju, racionalno i operativno obezbijedi postizanje razvojnih i obrazovnih postignuća kroz individualizovanu, dodatnu podršku.

Njeni zadaci su: rana detekcija, intervencija, učenje, razvoj i psihosocijalna podrška deci i njihovim roditeljima; omogućiti pristup, kontinuitet kvalitetnog obrazovanja; obezbijediti podršku za proces nastave i učenja na svim nivoima; unaprijediti bazično obrazovanje, specijalističko osposobljavanje i profesionalno usavršavanje nastavnog i stručnog kadra; poboljšati praćenje i evaluaciju obrazovnih i razvojnih postignuća dece.

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine ukazuje da je neophodno kontinuirano sprovesti inkluzivne aktivnosti koje promovišu jednakost, različitost, nediskriminaciju (radionice, vršnjačko iskustvo i podrška, i sl).

Potom, kao posebno se ukazuje na potrebu razvijanja programa nediskriminacije u školama koja bi jačala inkluzivnu kulturu i praksu. Naime, Istraživanje o znanjima, stavovima i praksi u odnosu na nasilje nad decom (IPSOS, 2016) ukazuje da deca sa smetnjama u razvoju spadaju među 5 najugroženijih grupa u smislu rizika od izloženosti nasilju. Ovo, osim nasilja kao direktno ispitane pojave, ukazuje i na prisustvo diskriminatornih stavova koji u svojoj konativnoj formi imaju nasilni izraz.

Stoga imamo namjeru da učenici steknu dodatna znanja i vještine iz ove oblasti, što im može kasnije poslužiti u životu.

Ideja je da se u jednom u toku školske godine organizuje „Dan nediskriminacije“, na način da se u toku jednog dana u svim školama organizuju aktivnosti iz oblasti prihvatanja, tolerancije, pune participacije i uključivanja. Na dogovoreni dan u svim školama se sprovode istovjetne tematske aktivnosti što podrazumijeva seta interakcija za učenike na odabranu temu, koje vode nastavnici i pozvani gosti aktivisti, zastupnici, promoteri iz ove oblasti.

Predviđene su i uzrasne radionice za sve učenike, cijeneći značaj jačanja principa pune socijalne inkluzije i ljudskog dostojanstva, samopouzdanja i inicijativnosti. Ponuđene su aktivnosti koje se mogu realizovati kroz redovne nastavne sadržaje u okviru predmetnih programa.

Takođe, osmišljen je i set radionica namijenjenih nastavnom kadru s ciljem jačanja njihovih pozitivnih i stavova prihvatanja, a radi finalnog osnaživanja kulture i prakse nediskriminacije u školama.

„DAN NEDISKRIMINACIJE” U ŠKOLAMA

UVOD

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje jednakost za sve. Konvencija o pravima lica sa invaliditetom ima za cilj da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svih lica sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva. Konvencija o pravima deteta četiri prava podiže na nivo principa, jer bez njihovog ostvarivanja ne može osigurati uvažavanje ostalih prava.

Ustav Crne Gore zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju “po bilo kom osnovu”. Zakon o zabrani diskriminacije diskriminaciju definiše kao: *„svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, između ostalog i prema polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, kao i drugim ličnim svojstvima“.*

Ideja je da se u jednom u toku školske godine organizuje „Dan nediskriminacije“, na način da se u toku jednog dana u svim školama organizuju aktivnosti iz oblasti prihvatanja, tolerancije, pune participacije i uključivanja. Takođe, iz oblasti poštovanja Konvencije o dječijim pravima odnosno upoznaju o članu Konvencije koji zabranjuje sve vrste diskriminacije prema deci.

Kao prvo se predlažu aktivnosti povodom Dana nediskriminacije koji ima cilj da promoviše jednakost, nediskriminaciju, animira učenike za solidarnost, prihvatanje različitosti, podstakne razvoj stavova otvorenosti i demokratičnosti za druge i drugačije. Na dogovoreni dan u svim školama se sprovode istovjetne tematske aktivnosti što podrazumijeva seta interakcija za učenike na odabranu temu, koje vode nastavnici i pozvani gosti aktivisti, zastupnici, promoteri iz ove oblasti. Na ovaj način učenici mogu steći dodatna znanja i vještine iz ove oblasti.

U cilju podsticanja atmosfere nediskriminacije i prihvatanja, a radi efektivnog uključivanja sve dece predložemo paket aktivnosti koji se sastoji od ideje za rad sa nastavnicima i učenicima. Mogu se primjeniti za realizaciju vannastavnih aktivnosti ili u okviru redovnih časova ukoliko ima dodirnih tačaka sa ishodima učenja. U prilogu se nalazi prijedlog scenarija za realizaciju aktivnosti sa nastavnicima i sa učenicima. Sa nastavnicima mogu radionice izvoditi rukovodioci ustanova ili stručna služba. Sa učenicima nastavnici mogu izabrati strategiju, metode i tehnike koje najviše odgovaraju učenicima kao i uslovima u kojima rade i ishodima koje žele ostvariti u vaspitno obrazovnom procesu. Ponuđeni paket radionica ima interaktivni karakter, podstiču kreativnost kod učenika, ali i kod nastavnika koji ih realizuju. Dijeljenje iskustva razvija saradnju, saosjećanje i toleranciju. Učenici razvijaju odgovornost i brigu za sebe i za druge.

Neke od ideja su:

A. Aktivnost: Školski panoj na temu pojmovi diskriminacija/nediskriminacija

- Učenicima se ranije na časovima zada da na panoima iznose svoje definicije o pojmu diskriminacija/nediskriminacija. Tokom časa nastavnik navodi učenike da analiziraju i komentarišu sličnosti i razlike definicija. Zasnovano na tačnim informacijama i činjenicama se na hodnicima škole postavljaju panoj.

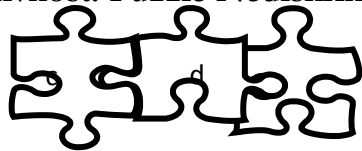
B. Aktivnost: Primjeri Diskriminacija i zakonska regulativa

- Učenici se ranije na časovima podijele u grupe i distribuiraju im se po jedan dio zakonske regulative
- Pripremiti učenicima po jedan ilustrativan primjer za svaki od njih: nekad i sad
- Zada se da svako za sebe izabere neki primjer koji ih je dojmio. Zatim u grupi dogovaraju zajednički, i argumentuju izbor.
- Na drugom papiru sami ukazuju primjer koji odražava sadašnji odnos prema deci sa konkretnim smetnjama.
- Slijedi predstavljanje po grupama i odabir radova koji će biti izloženi i predstavljeni školskoj i široj javnosti.

C. Aktivnost: Ključ Nediskriminacije

- "Ključ" učenicima se zadaje da urade "ključ" - tj. tri do pet koraka (zubca) koji predstavljaju pravo djeteta i prevenciju diskriminacije...
- Učenici na holovima škole rade i podijeljeni u grupe. Analiziraju kakav treba da je ključ za prihvatanje svakog djeteta bez diskriminacije: ponašanje, postupci, aktivnosti
- Ključevi se postavljaju na vidnim mjestima

D. Aktivnost: *Puzzle Nediskriminacije*

1. Korak 1: Učenici na holu škole prave se PUZZLE koje imaju sljedeća 3 dijela:
 - a) Kako i zašto prihvatiti smetnju djeteta
 - b) Ko i kako otežava funkcionisanje djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama
 - c) Ko i kako može olakšati funkcionisanje djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama
2. Korak 2: Puzzle, učenici analiziraju, razlgedaju, komentarišu..
3. Korak 3: Učenici biraju najvrednije primjere i rade zajedničku školsku puzzlu

E. Aktivnost: BONTON, vodič, savjeti za komunikaciju. Deca treba da osmisle načine prihvatajuće komunikacije, pravilnih pojmova koji se odnose na decu sa smetnjama i teškoćama u razvoju – ovo postaviti u holu svake škole

***PRIJEDLOG RADIONICA S NASTAVNICIMA
NA TEMU NEDISKRIMINACIJA***

UVOD

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje jednakost za sve. Konvencija o pravima lica sa invaliditetom ima za cilj da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Ustav Crne Gore zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju “po bilo kom osnovu”.

Zakon o zabrani diskriminacije diskriminaciju definiše kao: *„svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, između ostalog i prema polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, kao i drugim ličnim svojstvima“.*

U Konvenciji o pravima djeteta četiri prava su podignuta na nivo principa, jer bez njihovog ostvarivanja ne može osigurati uvažavanje ostalih prava. Uz nediskriminaciju, pravo na život, opstanak i razvoj, kao princip se ističe pravo djeteta na učeće (participaciju) u svim segmentima života koji ih se direktno tiču.

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem škola prihvata sve učenike, smanjuje sve oblike isključenosti i sve što može da učini život neke dece nepotrebno teškim. Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom uređuje se zabrana i zaštita od diskriminacije lica sa invaliditetom, kao i promocija jednakosti tih lica sa drugim licima.

UNESCO je dao sveobuhvatnu definiciju za toleranciju: “Tolerancija je poštovanje, prihvatanje i uvažavanje bogatstva različitosti u našim i svjetskim kulturama, forma izražavanja i način da budemo ljudi”. Tolerancija je odgovornost. U razvijenim i civilizovanim društvima toleriše se i cijeni različitost među ljudima. Tolerancija prema različitostima podrazumijeva prihvatanje drugih baš takvim kakvi jesu, zajedno sa svim njihovim vrlinama i manama. Ako društvo teži takvim, poželjnim, oblicima ponašanja i njegovanju vrijednosti i vrlina, onda je važno podučavati decu od najranijeg uzrasta. Budući da deca uče posmatrajući osobe iz svog okruženja i na takav način usvajaju veliki broj određenih obrazaca ponašanja, važno je biti dobar primjer deci.

Stoga imamo namjeru da osnažimo nastavni kadar na način da razumiju porijeklo, nastanak i mogućnosti mijenjanja i formiranja stavova, da im ponudimo pozitivne i stavove nediskriminacije prema deci s posebnim obrazovnim potrebama da bi bili model na koji će se ugledati njihovi vršnjaci.

SCENARIO RADIONICA – nastavnici

TEMA „Naučimo što je diskriminacija“

Vrijeme trajanja: 90 minuta

Cilj: da ovladaju pojmovima diskriminacije i okvirom koji je zabranjuje:

1. Aktivnost: Diskriminacija je...

- d) Učesnici na stikerima bilježe svoje definicije diskriminacije, koje su grupe izložene diskriminaciji, koje zakonske i strateške okvire prepoznaju.
- e) Voditelj iščitava zapise sa stikera.
- f) Voditelj dijeli liste za svakog učesnika (sa materijala iz uvoda) u kojem su objašnjeni pojmovi, zakoni

2. Prepoznavem diskriminaciju:

- Voditelj daje definiciju: „Diskriminacija je svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na osnovu nerke individualne ili grupne različitosti i teži ugrožavanju ili onhemogućavanju ljudskih prava. Načelo nediskriminacije je zapravo načelo jednakosti među ljudima“.
- Učesnici treba da popune u odnosu na svako od prava tabelu:

<i>Pravo</i>	<i>Posredna diskriminacija</i>	<i>Neposredna diskriminacija</i>	<i>Primjer dobre prakse</i>
Poštovanje dostojanstva, autonomije, pravo odlučivanja i samostalnost			
Nediskriminacija			
Puno i efektivno učešće i uključenost			
Poštovanje različitosti i prihvatanje			
Jednakost mogućnosti			
Pristupačnost			
Jednakost muškaraca i žena			
Poštovanje razvijajućih kapaciteta dece			

3. Ja kao nastavnik :

- Učesnici u grupama biraju primjere dobre prakse i osmišljavaju školsku aktivnost kojom bi rukovodili

TEMA „Stavovi i predrasude“

Vrijeme trajanja: 90 minuta

Cilj: da usvoje i ovladaju fenomenom stavova, nastanka, formiranje i mijenjanja

1. Aktivnost: Stavovi su...

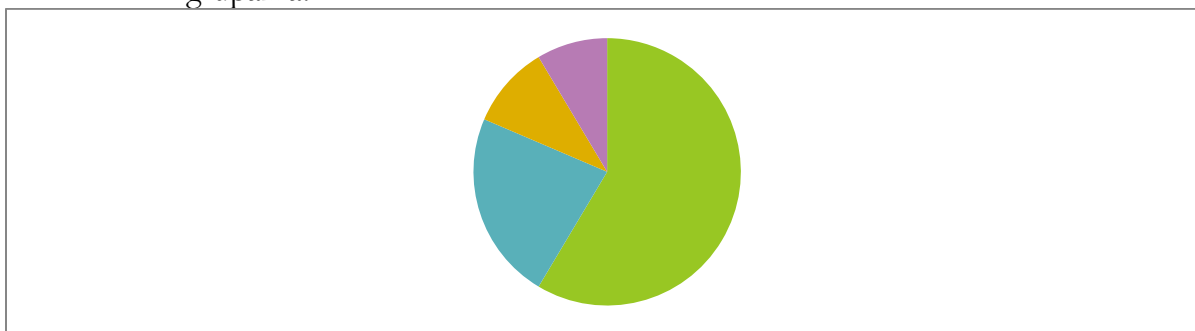
- ❖ Voditelj putem power point prezentacije daje definiciju stavova, predrasuda, mehanizama:
- ❖ **Stavovi su:** “Stečene dispozicije pozitivnog ili negativnog ocjenjivanja, ošućanja i tendencija da se preduzme akcija za ili protiv u odnosu na različite objekte”!

Karakteristike stavova su:

- Kognitivna – svaki stav predstavlja određena znanja, činjenice i sudove o predmetu stava,
- Emocionalna – ogleda se u prijatnim emocijama prema pojavama i ličnostima u odnosu na koje imamo pozirivan stav, odnosno mržnji, odbojnosti, nedopadanju – kada su stavovi negativni,
- Konativna (djelatna) – tendencija da se učini neka akcija, da se realizuje nešto za što imamo pozitivne stavove, odnosno da se otkáže podrška realizacije akcije prema kojoj imamo negativan stav.
- ❖ Vrste stavova su:
 - **Predrasude** – su stavovi koji su logički neopravdana i neosnovani (nemaju istinitu osnovu), veoma su emocionalno obojeni i teško se mijenjaju. Najčešći su etničke i rasne predrasude (Crnci, Jevreji...). One su krajnje negativne! To su negativni stavovi usmjereni protiv: pojave, pojedinca, grupe. To je mišljenje ili sud koji se ne zasniva na činjenicama, mišljenje se donosi bez dovoljno podataka, i znanja. Osoba ne preispituje opravdanost uvjerenja.
 - **Stereotipije** – su uprošćene i pogrešne slike o nekim nacijama i narodima. Za razliku od predrasuda mogu se javiti i pozitivno obojene stereotipije. U pitanju je previše pojednostavljen način razmišljanja o pojavama i grupama ljudi. Mišljenje je zasnovano na djelimičnoj obaviještenosti.
- ❖ **Srodni pojmovi su:** Uvjerenja – izraženi je pozivanje na činjenice i argumente, Vjeronanja – zasnovana samo na pretpostavljenim argumentima za nešto što želimo dokazati, Vrijednosti – usmjerenost ponašanja ka poželjnim, etičkim i drugim vrijednim ciljevima.
- ❖ **Uticaj na formiranje stavova imaju:** porodica, škola, drugovi, prijatelji, pripadnost grupi, kulturološki milje, društveno-istorijski kontekst, socijalni ambijent.
- ❖ **Faktori formiranja i mijenjanja stavova su:**
 - ✓ Grupna pripadnost – naciji, klasi, porodici, društveno-političkim organizacijama...
 - ✓ Informisanost – preko sredstava javnog informisanja ili neposrednim kontaktom se utiče na kognitivnu komponentu stava,
 - ✓ Javno deklarisanje – čvšće se održavaju i teže mijenjaju stavovi za koje smo se javno izrazili,
 - ✓ Grupne diskusije – stavovi koji su se “kristalizovali” u grupi su trajniji,

- ✓ Ocjena važnosti stava – ljudi su spremniji da prihvate stav ukoliko je u skladu sa ličnim ciljevima i željama,
- ✓ Ubjeđivaja i pritisci- su česte “metode” mijenjanja stavova...
- ✓ U stvaranju otpornosti prema mijenjanju društvenih stavova najznačajniju ulogu ima ideološko-politički rad!

2. **Aktivnost: Pitica:** na krug upisuju i procjenjuju stavove prema pojedinim grupama?

3. **Aktivnost:** Prepoznaju aktuelni stav prema toj grupi i odrede mu komponente

Aktuelni stav i njegove komponente		
Kognitivna komponenta	Emotivna komponenta	Konativna komponenta
Ja kao nastavnik mogu da utičem na stavove tako što...	Nastavnik unosi kako bi uticao na koju komponentu stava....	
Kognitivna komponenta	Emotivna komponenta	Konativna komponenta

4. Aktivnost: Ja kao nastavnik mogu da utičem na stavove tako što...

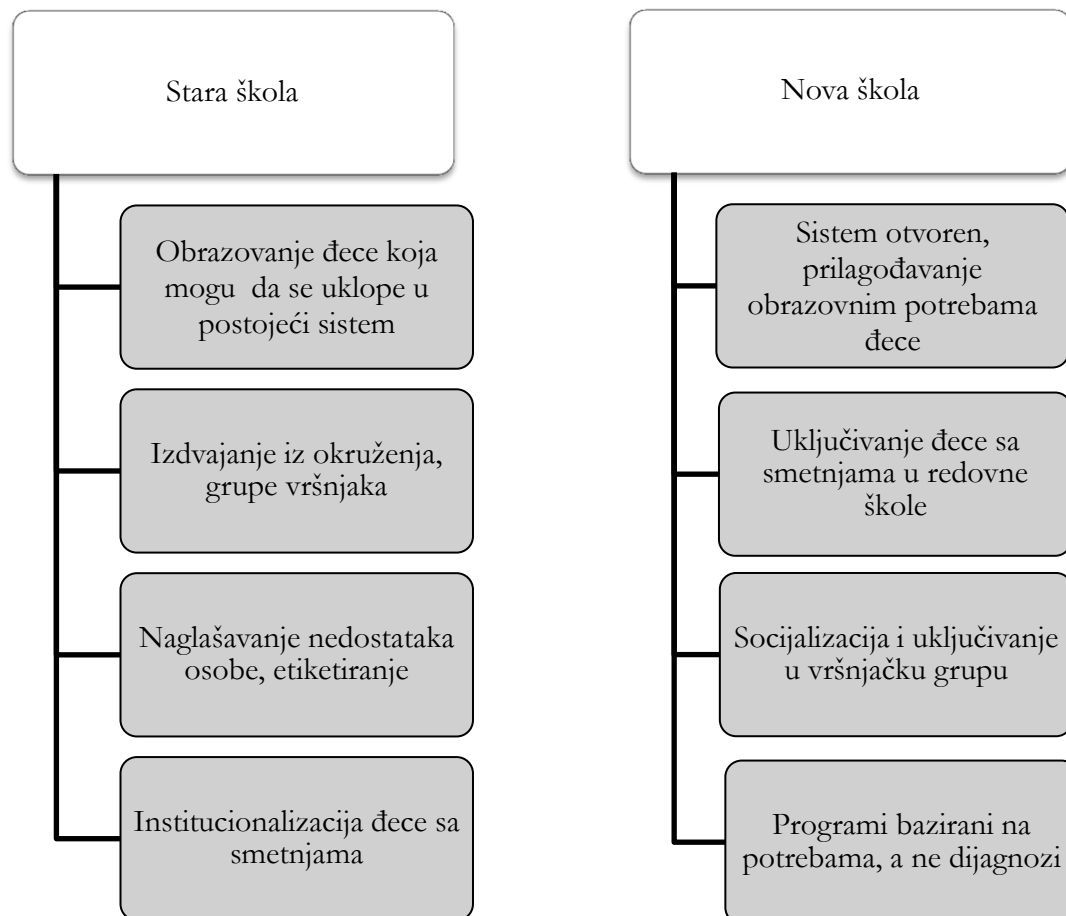
- Nastavnik unosi kako bi uticao na pojedinu komponentu stava....

TEMA „Đeca s posebnim obrazovnim potrebama“

Vrijeme trajanja: 90 minuta

Cilj: Da prepoznaju uzroke i nađu rješenja za privazilaženje diskriminacije dece s posebnim obrazovnim potrebama, nauče koje su potrebe dece sa smetnjama u razvoju

1. Aktivnost – đeca i diskriminacija
 - Učesnici svako za sebe zapisuje dva do tri uzroka diskriminacije dece s posebnim obrazovnim potrebama.
 - Ustaju i pronalaze sličnosti i tako formiraju grupe.
 - Nakon toga u grupama navode posljedice diskriminacije za ovu decu: za njih same, za porodicu, školu, društvo u cjelini.
2. Aktivnost – Stara škola – nova škola – voditelj kroz power point predstavlja nekadašnji koncept specijalnog obrazovanja i novu paradigmu inkluzivnog obrazovanja. Eksplicitno iznosi posljedice segregacije.

3. Učesnicima se predstave fotografije poznatih osoba s invaliditetom.
 - Učesnici treba da zamisle ekstremnu situaciju što bi bilo da nisu ostvarili svoje potencijale.

Smetnja nije prepreka!

Frida Kahlo

Kris Burk

Beethoven

Paraolimpijske igre

Peter Dinklage

Andrea Bocelli

Specijalna Olimpijada

4. Aktivnost: Roda i lisica

Lisica je odlučila da se našali sa svojom prijateljicom rodnom. Pozvala ju je na ručak i iznijela pred nju neku rijetku supu u plitkom tanjiru. Takav ručak se mogao samo polizati, a roda nije mogla ni kap da uhvati kljunom. Lisica se pretvarala da joj je jako žalio što se rodi nije dopao ručak, pa se gladna vratila kući. Sljedećeg dana lisica je bila rodnin gost. Zadovoljna i nestrpljiva požurila je rodinoj kući, jer je bila gladna. Ali je tamo sa užasom primijetila da je ručak poslužen u dubokim ćupovima, sa vrlo uskim grlicem, iz kojih je roda vrlo lako jela. Lisica nije dohvatila ni mrvicu ukusnog jela i otišla je kući gladna. A onda je rekla sama sebi: - "Zapravo nemam pravo da se žalim. Roda mi je samo vratila milo za drago..."

- Na nivou grupe se diskutuje basna u smislu odnosa prema različitosti, spremnosti da se prilagodimo, poštujemo specifičnosti.

5. Aktivnost: Preduzeću: Rad na slučajevima: Vedran, Hana, Mirela, Zlatko

- Učesnici se podijele u 4 grupe i dobijaju po jedan slučaj:

- ✓ *Vedran* ima ADHD. Impulsivan je, djeluje kao da ne poštuje nastavnika, a što mu predstavlja poteškoću da prati što nastavnik govori u dužem vremenskom trajanju. Takođe ima problem da zapamti instrukcije.
- ✓ *Hana* ima slušne smetnje. Ima teškoće da se usresredi na slušanje, naročito u grupnim situacijama. Stidljiva je zbog problema sa izricanjem riječi i razumijevanje onoga što joj se govori.
- ✓ *Mirela* ima Down sy. Ne pamti i ne govori dobro. Draga je, topla, voli drugare, grli ih, ljubi. Zadatke koje joj zadaje i objašnjava nastavnik ne razumije uvijek, pažnja joj luta, gleda drugare često.
- ✓ *Zlatko* ima autizam. Ponavlja tuđe riječi, opsjednut nabrajanjem, smeta mu zvuk, uznemiri se kada se promijeni nastavnik.

- Učesnici treba da: a) opišu situaciju iz ugla nastavnika – tj. kako je nastavnik razumije? B) opišu situaciju iz ugla djeteta čiji su slučaj dobili – koje su djetetove potrebe?
- U grupama treba da definišu kako mogu da poboljšaju učešće i postignuće tog djeteta, stvoriti ambijent bez diskriminacije.

***PRIJEDLOG RADIONICA S UČENICIMA NA
TEMU NEDISKRIMINACIJA***

UVOD

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje jednakost za sve. Konvencija o pravima lica sa invaliditetom ima za cilj da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva. U Konvenciji o pravima deteta se ističe pravo deteta na učeće (participaciju) u svim segmentima života, nediskriminacija, pravo na život, opstanak i razvoj.

Ustav Crne Gore zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju “po bilo kom osnovu”. Zakon o zabrani diskriminacije diskriminaciju definiše kao: *„svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, između ostalog i prema polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, kao i drugim ličnim svojstvima“.*

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem škola prihvata sve učenike, smanjuje sve oblike isključenosti i sve što može da učini život neke dece nepotrebno teškim.

Vršnjačka podrška je od velike važnosti za skladnost emocija i uspjeh deteta sa smetnjama. Razumijevanje, prihvatanje i uključivanje je ono što očekujemo od grupe vršnjaka i što i nama koji radimo sa grupom značajno olakšava da se nosimo sa svakodnevnim izazovima. Zato je potrebno osnaživati grupu i raditi na razvijanju vrijednosti koje su u osnovi zdravog grupnog funkcionisanja, da je svaki član vrijedan.

Stoga imamo namjeru da učenici steknu dodatna znanja i vještine iz ove oblasti, što im može kasnije poslužiti u životu. Cilj je da se podstakne empatija, razumijevanje, poštovanje različitosti, prihvatanje, saradnju i tolerantnost, razvije otvorenost za druge, njihove karakteristike, različitost. Učiti kako: razumjeti druge, poštovati različitost, solidarisati se, prepoznati i odbiti oblike diskriminacije, razvije znanja, stavove i vještine neophodne za život u društvu različitosti.

Predviđene su i uzrasne radionice za sve učenike, cijeneći značaj jačanja principa pune socijalne inkluzije i ljudskog dostojanstva, samopouzdanja i inicijativnosti. Ponuđene su aktivnosti koje se mogu realizovati kroz redovne nastavne sadržaje u okviru predmetnih programa za razvoj potencijala dece do najveće moguće mjere. Svoj deci omogućava da kroz iskustvo različitosti steknu osobine demokratskih ličnosti. Kroz pozitivno vršnjačko razvojno iskustvo sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama na različitost se gleda kao na bogatstvo, što utiče na razvoj njihovog sistema vrijednosti, građenja kao demokratskih

ličnosti; razvijaju vrijednosti nediskriminacije i tolerancije, poboljšava se emocionalna kontrola i empatija prema drugima.

One se mogu realizovati nekim povodom, jubilejom, u okviru obilježavanja značajnog datuma, kroz vannastavne aktivnosti, ali i u okviru izvođenja nastave određenog predmetnog programa. Naime, u okviru svakog predmetnog programa definisani su procesni ciljevi koji se između ostalog odnose na razvoj tolerancije, razvijanje sposobnosti i uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka i razvijanju svijesti o ličnoj i zajedničkoj odgovornosti učenika. Shodno tome preporučljivo je da se kroz pojedine nastavne jedinice obrade teme nediskriminacije. Predlažemo neke od njih:

Predmetni program	Razred	Teme, oblasti, ishodi
Priroda i društvo	Razred I	Komunikacija sa drugim ljudima, uvažavati potrebe i interes drugih (u igri, školi, porodici), poštovanje potreba i interesa drugih.
	Razred II	Međusobno dogovaranje, uvažavanje i poštovanje pravila, tolerancija prema drugačijem
	Razred III	Uzajamno poštovanje, saradnja, saosećaj sa drugima, humanost i razumijevanje; spremnost da pomognu i poštuju prava drugih; solidarnost, tolerancija, međusobno poštovanje i sl.
Poznavanje društva	Razred IV	Dječija prava, obaveze i odgovornosti, prihvatanje i poštovanje različitosti.
		Uloga škole kao obrazovno-vaspitne institucije; Konvencija o pravima djeteta.
Biologija	VII, VIII, IX razred	Oblasti struktura, građa, sistemi, funkcionisanje ljudskog tijela
	III razred gimnazije	Sistemi, evolucija čovjeka
	II razred stručne škole	Nasljeđivanje, reprodukcija
Psihologija	II razred gimnazije, III ili IV razred stručne škole	Psihički procesi; Identitet i Stavovi, predrasude i vrijednosti; Komunikacija, Socijalna psihologija, grupa,
Sociologija	IV razred gimnazije, III ili IV razred stručne škole	Socijalizacija, prihvatanje različitost, tekovine demokratije, djelovanje svih drugih oblika mržnje i diskriminacije.
Zdravi stilovi života	Osnovna škola	Mentalno i emocionalno zdravlje,

	Srednja škola	međuljudski odnosi i vještine komunikacije; Prevenција fizičkog i psihičkog nasilja
Građansko vaspitanje	VI i VII razred	Ljudska – dječija prava, slobode, odgovornost
Građansko obrazovanje	Gimnazija Izborni predmet	Moj život u zajednici; Porodica – rodne, generacijske i kulturne razlike; Manjinska prava, predrasude i stereotipi; Diskriminacija

Da bi osigurali puno učešće dece s posebnim obrazovnim potrebama u aktivnostima koje imaju sa cilj NEdiskriminaciju ukazujemo na neke njihove specifičnosti.

Ona prepoznaju, doživljavaju, razumiju, izražavaju svoje potrebe na različite, nerijetko specifične, načine u zavisnosti od vrste smetnje. Naime, mnoga deca sa smetnjama u razvoju otežano komuniciraju ili ne govore, ne umiju da objasne što im se desilo, duže trpe, usvajaju diskriminaciju i nasilje kao „normalno“ ophođenje drugih prema njima. Ne umiju da odrede kome da se požale. Stoga je potrebno strpljivo saslušati, uspostaviti odnos povjerenja, dozvoliti da dijete sa smetnjama na svoj način saopšti verbalno ili neverbalno kako se oseća, što doživljava, ojačati mu samopouzdanje, izbjeći da krivi sebe.

Takođe, nudimo i niz ideja kako dodatno ovaj materijal prilagoditi, individualizovati pristup da bi ova deca aktivno učestvovala i da bi Paket imao participativan karakter.

Đeca sa smetnjama vida imaju umanjenu ili potpuno odsutnu čulnu osetljivost na svjetlosne nadražaje koja značajno ometa vizuelnu komunikaciju. Za njihovo učešće u ovim aktivnostima treba obezbijediti prostorne uslove koji prate navedene karakteristike smetnje: adekvatnu svjetlost, kompenzatorna sredstva. U obraćanju koristiti ime deteta s kojim se vodi komunikacija. Govor treba da je gramatički pravilan, mirnoga tona, čist po izgovoru, dobre intonacije i ritma. Pri davanju uputstava budite konkretni, precizni i jasni (npr. umjesto „ovde“ ili „tamo“ koristite „ispred/pored tebe“, „s tvoje lijeve/desne strane“). Obezbijediti dodatno vrijeme, po potrebi fizičku podršku, odmjerene zahtjeve..

Đeca s intelektualnim smetnjama imaju umanjene sposobnosti: rezonovanja, planiranja, rješavanja problema, apstraktnoga mišljenja, razumijevanja složenih ideja, brzoga zaključivanja, učenja iz iskustva. Stoga, u cilju njihovog učešća treba se rukovoditi sljedećim. Obezbijediti tzv. očigledna, realna sredstva iz života i bliska detetu kojima se postiže razumijevanje, kontakt, komunikacija. Postavljati detetu ciljana pitanja na koja se dobijaju odgovori da/ne. Omogućiti izbor više ponuđenih konkretnih opcija, uputstva dajte kratkim, konkretnim rečenicama, koristite nabranjanja, pauze između rečenica, gestove i vizuelnu podršku, dodatno vrijeme. Onemogućiti, eliminisati ili ublažiti ometanja: neka se dijete nalazi dalje od prozora, ukrasa, postera i sl.

Đeca sa smetnjama sluha imaju suženje slušnoga polja, što uzrokuje teškoće u formiranju govora i ometa sporazumijevanje verbalnim putem. U radu omogućiti djetetu da sedi 1–1,5 metar od sagovornika. Izvor svjetlosti treba da bude usmjeren na lice sagovornika, kako bi dijete moglo da vidi lice, šake, usne. Eliminirati zvukove u pozadini, jer se pojačavaju putem slušnoga aparata i ometaju osobu (zatvoriti prozore, utišati klima uređaje i druge aparate koji mogu biti ometajući faktor). Koristiti pojmove poznate djetetu, uz korišćenje vizuelnih sredstava, naglasiti ključne riječi. Postavljati konkretna, jednostavna, jasna pitanja; prilagoditi brzinu. Provjeriti što je i kako razumjelo.

Đeca sa tjelesnim smetnjama imaju širok dijapazon djelimičnih ili potpunih ograničenja funkcija tijela, od minimalnih do stanja koja onemogućavaju i otežavaju funkcionisanje i samostalnost. Primijenite prethodno dogovorenu podršku u smislu započinjanja odabrane riječi. Takođe, omogućite dodatno vrijeme, zaokruživanje odgovora od ponuđenih nekoliko, podvlačenje i sl.

Đeca sa smetnjama spektra autizma posmatraju se u odnosu na vještine komunikacije, socijalnu interakciju, ponašanje, razmišljanje i čulnu percepciju. Imaju poteškoće u razumijevanju „potrebe za komunikacijom“: ne razumiju da govor služi za prenošenje poruka između osoba, izražavanje potrebe i želje. Stoga, kada se planira njihovo učešće treba da se koriste vizuelni pristupi, komunikacija uz pomoć simbola, organizovanost, struktura, rutine. Informacije prikazati ili dopuniti vizuelno, predstaviti tok konkretne situacije. Govoriti konkretno i jasno, bez metafora. Omogućiti komunikaciju putem pametnog telefona, kompjutera, tableta. Fizički izgled, organizacija prostora, raspored namještaja treba da su bez detalja, opterećujućih stimulusa, ukrasa. Eliminirati ili smanjiti na najmanju moguću mjeru izvor senzorne uznemirenosti. Kod poteškoće razumijevanja svojih i tuđih osećanja koristiti petostepenu skalu.

Radionica: Konvencije štite i promovišu prava sve dece uključujući i decu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Vrijeme trajanja: 45 minuta

Cilj: da se deca upoznaju s pravima, da prepoznaju njihovu manifestaciju

1. Aktivnost: Ja i Konvencija

- ❖ Učenici u grupama razgovaraju o pojedinim pravima iz Konvencija.
- ❖ Na početku pitajte učenike šta znaju o Konvenciji, prezentovati im kratko osnovne elemente i najvažnije dijelove Konvencije. Prodiskutirajte o članu Konvencije koji ste unaprijed izabrali smatrajući ga najinteresantnijim za vaše učenike.
- ❖ Nakon toga učenike podijelite u manje grupe, četiri ili pet članova. Podijelite im po snop kartica i zamolite da porazgovaraju o izjavama sa kartica i rangiraju ih. Najvažniju izjavu položiti na sto.

- ❖ Kada završe, dozvolite im da pođu do drugih grupa i vide kako su drugi rangirali svoje kartice
- ❖ Pozovite ih nazad na mjesta i povedite razgovor o rezultatima.
 - Neka od pitanja za diskusiju:
 - Kakvi su rezultati drugih grupa? Koje su sličnosti? Koje razlike?
 - Zašto njihovi drugari imaju drugačije prioritete?
 - Sada kada su čuli svoje drugare da li možda neka grupa želi promijeniti svoje prioritete? Zašto?
 - Koja se prava iz Konvencije poštuju u vašoj okolini? Koja se krše?
 - Da li деца sa smetnjama u razvoju imaju ista prava? Da li se prava iz Konvencije primjenjuju u potpunosti i prema deci sa smetnjama u razvoju? Kako da? Kako ne? Šta možete uraditi da pomognete deci sa smetnjama u razvoju da ostvare svoja prava iz Konvencije?
- ❖ Grupe predstavljaju (služeći se riječima, slikom, glumom ili nekim drugim načinom izražavanja) produkte svog rada.

Radionica: VRSTE smetnji u razvoju

Cilj: da se деца upoznaju sa vrstama smetnji u razvoju, potrebama i načinu funkcionisanja dece s posebnim obrazovnim potrebama, podstigne solidarnost i empatija.

- ❖ **Nastavnik** upoznaje učenike sa vrstama smetnji u razvoju. Smetnje u tjelesnom razvoju; smetnje u oblasti vida (slijepe, slabovide osobe); slušne smetnje (gluve, nagluve osobe); intelektualne smetnje; spektar autizma; kombinovane smetnje i dr.
- ❖ Učenici kroz određene zadatke stiču ISKUSTVO kako je to imati prepreku u funkcionisanju. Opisuju svoja iskustva.
 - Pojedini učenici imaju zadatak da sa povezom preko očiju prate Aktivnost.
 - Pojedini učenici imaju zadatak da prenesu svojim drugarima poruku/osjećanje/da opišu događaj ali ne smiju da govore (ni da pišu).
 - Pojedini učenici imaju zadatak da "zarobljeni" preprekama (stolice) posmatraju kako njihovi drugari izvode igricu (igrica u kojoj ne mogu da učestvuju osobe sa tjelesnim invaliditetom) u kojoj oni ne mogu da učestvuju.
- ❖ Aktivnost: LJUDI ljudima
 - Kako JA mogu da pomognem mom drugu! Akcenat na mogućnostima, po čemu je to moj drug DOBAR – što ja to vidim POZITIVNIM kod njega! Kako to mogu podstaći – primijeniti u njegovu korist!
 - Kakve osobine razvijamo i negujemo kod sebe kada pomažemo drugima? Kako se osećamo?

Radionica: Antidiskriminacija

Cilj: da učenici prepoznaju diskriminaciju i razviju mehanizam za prevazilaženje

Vrijeme trajanja: 45 minuta

1. Aktivnost: Prepoznaj DISKRIMINACIJU

- ❖ Nastavnik priprema power point prezentaciju:

- Upoznaje učenike sa pojmom *diskriminacija*: Diskriminacija je drugi način da se kaže nepravdičnost ili nejednakost. Ona označava postupke koji proističu iz naših predrasuda i stereotipa. Najčešći uzrok predrasuda su neznanje i strah. Postoji direktna i indirektna diskriminacija. *Direktna diskriminacija* predstavlja otvoreno pravljenje razlike, isključivanje ili uskraćivanje prava zbog toga što je neko npr. osoba sa invaliditetom. *Indirektna diskriminacija* je kada se pojedinac ili grupa lica stavljaju u nepovoljniji položaj postupkom ili radnjom koja je prividno zasnovana na jednakosti.
- Postoji diskriminacija u jeziku i u postupcima prema deci sa teškoćama i smetnjama u razvoju: Govorom i jezikom izražavamo svoje ideje, misli, osećanja, stavove i razmjenjujemo ih sa drugima. Riječima izražavamo koliko smo o nečemu informisani, u mogućnosti smo da oblikujemo osećanja i stavove drugih, putem značenja koja im se pridaju. Da li smo uvijek svjesni značenja riječi koje upotrijebimo? Da li smo uvijek svjesni kakve stavove izražavamo riječima? Nepažljivim odabirom riječi možemo ostaviti utisak kakav ne želimo, ili prenijeti značenje kakvo ne želimo.

Neprijereno / Nepravilno	Primjereno/Pravilno
Ometeni u razvoju	Đeca sa smetnjama u razvoju
Invalidi	Osobe sa invaliditetom
Mentalna retardacija	Intelektualne smetnje, Osobe/đeca sa intelektualnim smetnjama
Mentalno retardirani	
Intelektualno ometeni	
Autistični, autisti, autističari	Osobe/đeca s autizmom
Daunovci	Osobe/đeca sa Daunovim sindromom
Cerebralci	Osobe/đeca sa tjelesnim smetnjama, osobe/đeca sa cerebralnom paralizom
Distrofičari	Osobe/đeca sa tjelesnim smetnjama
	Osobe/đeca sa mišićnom distrofijom
Nepokretni, paraplegičari, u kolicima	Osobe/đeca sa tjelesnim smetnjama Osobe/đeca korisnik kolica
Gluvi, nagluvi	Osobe/đeca sa smetnjama sluha, sa gubitkom sluha
Slijepi, slabovidni	Đeca sa smetnjama vida: bez ostatka vida; sa slabovidošću
Disleksični, disleksičari	Đeca sa disleksijom
Disgrafični, disgrafičari	Đeca sa disgrafijom

- ❖ Diskriminacija u fizičkom okruženju
 - Grupa ima zadatak da navede primjere fizičke nepristupačnosti iz svog okruženja (odlazak u grad, bioskop, pozorište, biblioteku, prodavnicu; korišćenje javnih prevoznih sredstava; prelazak ulice i slično) sa kojima se susrijeću deca sa smetnjama u razvoju. Ili: Grupe dobijaju ilustracije na kojima su prikazane različite prepreke sa kojima se susreću deca sa smetnjama u razvoju.
 - Antidiskriminacija: Što bi trebalo uraditi kako bi fizičko okruženje bilo prilagođeno svima?
- ❖ **KVIZ** - U grupama kroz učenici zadati da prepoznaju situacije direktne i indirektno diskriminacije

Radionica: PREDRASUDE I STEREOTIPI

Vrijeme trajanja: 45 minuta

Cilj: da usvoje pojam predrasude, prepoznaju predrasude oko sebe, razviju ponašanje koje je nediskriminativno.

1. **Aktivnost: Poređajmo se:** po visini, po težini, boji kose, očiju, početnom slovu imena, datumu rođenja. Komentar o razlikama.
2. **Aktivnost: “Isto i različito”**
 - Učenici stoje u širokom krugu.
 - Svaki učenik, redom, kaže jednu stvar o sebi, osobinu ili iskustvo za koje misli da je jedinstveno. Ukoliko niko u grupi nema istu osobinu/ karakteristiku ili iskustvo učenik se pomjeri jedan korak naprijed prema centru kruga.
 - Ukoliko neko drugi ima istu osobinu/karakteristiku ili iskustvo, učenik ostaje gdje jeste. Igra se nastavlja nekoliko krugova (svi učenici u krugu kažu nekoliko osobina ili iskustava).
 - Zaključiti: Neki su bliže, a neki dalje od centra kruga. Mnogi vjeruju da su njihova iskustva jedinstvena, neponovljiva, karakteristična isključivo za njih. Kroz ovu igru se bolje upoznajemo, vidimo ne samo to koliko smo slični i različiti, već i to da različitosti obogaćuju grupu.
3. **Aktivnost: Prepoznavanje predrasude**
 - ❖ Grupa se podijeli na 4-5 učenika gdje učenici na pripremljenim plakatnim papirima ispisuju predrasude koje su čuli o tim grupama. Kada su ispisali nekoliko šalju papir grupi do svoje, koja upisuje svoje predrasude. Proces se nastavlja dok sve grupe nisu svoje komentare upisali na sve papire. Razgovor se dalje vodi odakle nastaju stereotipi i predrasude te kako se s njima suočiti u okolini.
 - Kako vam je bilo pisati i slušati asocijacije?
 - Jeste li čime iznenađeni?
 - Jeste li se ustručavali napisati neke od asocijacija? Zašto?

- Što vam ovo govori/ kako nastaju ovakve predrasude?
- Kako predrasude utiču na ljude iz tih grupa?
- Kako predrasude utiču na naš odnos s drugima?
- Napomena: Na kraju ove vježbe dobro je da nastavnik pojasni učenicima značenje pojmova stereotipi i predrasude.

4. **Aktivnost: Grafiti** - Na zid učionice nalijepi se/zakači nekoliko unaprijed pripremljenih “grafita” (papir A4), na kojima je napisano:

- Pomažimo drugome, dijelimo sa drugima!
- Lijepa riječ gvozdена vrata otvara: Hvala! Molim! Izvoli!
- Samo fer plej, molimo!
- Ne žalimo se za svaku sitnicu!
- Smijmo se, ali bez podsmijavanja!
- Svako odgovara za svoje postupke!...
- ❖ Učenici obilaze grafite, a zatim se od njih zatraži da promisle u sebi i odaberu jedan grafit koji je za njih najvažniji. Nakon toga, se javljaju da kažu svoj izbor i da objasne:
 - Na koga se najčešće odnose ovakve situacije. Ko najčešće bude izložen neprimjerenim sadržajima.
 - Na kraju učenici osmišljavaju grafit koji je nediskriminativan – birajući oblast.

5. **Aktivnost “Tri kruga”**

- Učenici dobiju list na kom su 3 kruga, jedan unutar drugog. Na vrhu lista upišu svoje ime.
- Zadatak je da se opišu na sljedeći način: u prvom, spoljašnjem krugu, upisuju po čemu su slični svima drugima; u drugom, srednjem krugu, upisuju po čemu su slični nekim ljudima; u trećem, unutrašnjem krugu, upisuju po čemu su jedinstveni i po čemu se razlikuju od drugih ljudi.
- Nakon što su upisali, svoj list prosljeđuju drugim učenicima.
- Posle čitanja šta su drugi upisali, komentarisati i kroz razgovor izvesti zaključak da se svi razlikuju među sobom i da je svako, zahvaljujući toj razlici, nezamjenjiv.

6. **Aktivnost “Zid predrasuda”**

- ❖ Svakom učeniku dati jedan stiker. Zadatak je da svako za sebe napiše šta misli o osobi ili detetu sa smetnjom (što mogu, a što ne; po čemu se razlikuje od drugih; kako izgleda njihov život sada; kakva je njihova budućnost; šta okolina misli o njima).
- ❖ Podstaci ih da navedu što više osobina. Ukoliko budu oklijevali ili budu neodlučni, ohrabriti ih da napišu ono što smatraju da je mišljenje okoline.

- ❖ Vrijeme predviđeno za zapisivanje je 5 minuta. Dok učenici pišu dva hamera zalijepiti na tablu ili neko drugo vidljivo mjesto. Svaki učenik dodaje stiker voditelju radionice koji lijepi stiker na jedan od dva hamera. Āe će zalijepiti stiker zavisi od toga da li je mišljenje afirmativno ili sadrži negativne stavove, predrasude. Moguće je da se pojavi neko od mišljenja: stalno im je potrebna pomoć; ne mogu se zaposliti; ne mogu da imaju momka/đevojku; spori su; ne mogu biti dobri radnici; ljudi ih izbjegavaju...
- ❖ Āitati ono što su učenici zapisali. Posvetiti pažnju svakom mišljenju, posebno onom koje sadrži predrasude. Ukazati na pozitivne primjere iz okruženja. Objasniti đeci da svi imaju iste potrebe, ali ih zadovoljavaju na različite načine. Objasniti i da svi imaju ista prava. Ono po čemu se razlikujemo jeste naše osobine, naše sposobnosti.
- ❖ Pružiti mogućnost učenicima da se uključuju, komentarišu i daju predloge kako poboljšati život đece/osoba sa smetnjama, kako unaprijediti zajednički život... Na hameru na kom su prethodno izdvojene predrasude u vrhu zapisati “zid predrasuda”.
- ❖ Zaključiti da neki od stavova predstavljaju predrasude. Nakon komentarisanja, pozvati đecu sa zajedno nađu način kako da “sruše” zid predrasuda.

7. Efekti stereotipa

❖ Aktivnost - Etikete

- Za ovu aktivnost koristite unaprijed pripremljene etikete ispisane na stikerima. Na svakom stikeru ispišite npr: lijen/a, neodgovoran/a, bezobrazan/a, duhovit/a, glup/a, nespretan/a, tužibaba, grub, svađalica, dosadan, sveznalica, bubač, izuzetno pametan/na, optimista, krut/a u shvatanjima, ništa ga/je ne interesuje, lažov/lažljivica, usporen/a, ljepotica/ljepotan, pametan/a, vrijedan/na, ali ne mnogo pametan/na, miner/ka, smarač/smaračica i sl.
- Takođe, pripremite animirani lik koji ćete postaviti na tabli, posteru, zidu i slično kojemu ćete na čelu stavljati stikere sa pripremljenim i spisiisanim etiketama. Na ovaj način izbjegavamo da bilo koje dijete oseti nelagodu, bude uznemireno, već se ovo koristi kao tzv. projektivna tehnika.
- Etikete lijepite na čelo animiranog lika, da svi mogu da je vide.
- Dajte im malo vremena da se smiju ili za sebe komentarišu.
- Animiranom liku stavljajte jednu po jednu etiketu. U razmjeni slobodna diskusija se odvija na pitanja:

- Zašto ljudi etiketiraju druge ljude – daju pogrdna imena?
- Kako reagujemo kada nas neko tretira prema određenoj etiketi kao što je ova koja se nalazi na čelu animiranog lika?
- Nađite primjere iz svakodnevnog života?
- Da li se ove etikete često koriste? Koje druge primjere etiketa ljudi koriste?

- Koje su posljedice etiketiranja pojedinaca: Kako se neko ponaša? Kako se neko oseća? Na odnose među ljudima?
- Što ste naučili? Što možete da primijenite? Kako možete da izbjegnute etiketiranje drugih? Kako možete da ohrabrite vršnjake i druge ljude da ne etiketiraju osobe oko sebe?

❖ **Aktivnost - “U školi smo svi jednaki”.**

- Učenici prave postere kojima se prevazilaze etikete, stvara ambijent jednakosti.
- Grupe biraju predstavnike koji ostalima predstavljaju i objašnjavaju poster.

❖ **Aktivnost Galerija naših sličnosti i različitosti**

- **Ime i pridjev:** Svaki učesnik kaže svoje ime i pozitivni pridjev (osobinu) koji počinje prvim slovom njegovog/njenog imena (npr. ja sam Jelena, jasna Jelena..., ja sam Marko, miran Marko). Napomena: ukoliko su деца mlađeg uzrasta mogu da kažu bilo koji pridjev, ne mora da se odnosi na prvo slovo njihovog imena. Takođe, potrebno je biti podrška u osmišljavanju primjera, kao i dozvoliti da se pridjevi ponavljaju.
- **Svi imamo nešto po čemu smo slični, ali i nešto po čemu se razlikujemo:** Učenici/e stanu u krug, a voditelj/ka kaže da će reći jednu osobinu/karakteristiku/interesovanje i da svaki učenik koji to što voditelj/ica kaže povezuje sa sobom, stane na jednu stranu (npr. sa lijeve voditeljeve/icine strane), oni koji se ne prepoznaju po tom pitanju stanu na drugu stranu (npr. desnu).

❖ **Aktivnost - “Zemlja jednakost”.**

- Učenicima zadati da osmisle zemlju – državu u kojoj vlada puna jednakost: da joj daju ime, osmisle grb i zastavu (koji izražavaju jednakost), kao i da definišu Ustav te države – prava koja u njoj postoje, vladaju i poštuju se.
- Slijede prezentacije